

УДК 334.021

DOI:10.5281/zenodo.11915466

Г.Г. Лисак, канд. екон. наук, доц. (ДБТУ, Харків)

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «РИЗИК» У КОНТЕКСТІ НАУКОВИХ КОНЦЕПЦІЙ

Здійснення економічної діяльності та розвиток бізнесу в сучасних умовах вимагають особливої уваги до оцінки ризиків підприємства та побудови грамотної системи управління ними.

Ризик є складним явищем, що має велику кількість несхожих, а буває, що і протилежних основ, через що поняття «ризик» може бути охарактеризовано з різних точок зору.

Розгляд еволюції поняття ризику за аспектами дозволив визначити такі основні напрямки. Перший напрямок представлений класичною школою. Представники цього напрямку характеризують підприємця, який будучи власником капіталу, заради реалізації комерційних ідей свідомо йде на ризик, оскільки вкладення капіталу завжди містить елемент ризику. При цьому рівень ризику пов'язувався із рівнем підприємницького прибутку, описуючи прибуток як «винагороду за клопіт та ризик, пов'язані з виробничим застосуванням капіталу», що властиво даній школі, проте слід зазначити, що визнаючи наявність ризику, питанням управління ризиком та його оцінці не приділялося уваги.

Перехідний момент у вивченні проблематики ризику відображено у роботах представників неокласичної школи, де вони розглядають підприємця, який здійснює свою діяльність в умовах ризику. Наголошується на наявності альтернатив, при виборі яких економічний суб'єкт керуватиметься розмірами очікуваного прибутку та величиною його можливих коливань. Таким чином, підприємець робить вибір на користь гарантованого прибутку, а не прибутку такого ж розміру, але пов'язаного з великими ризиками.

Головна відмінність класичної та неокласичної теорії підприємницького ризику полягає у відношенні до можливості існування позитивного відхилення від очікуваної величини прибутку. Однак обидві ці школи розглядають ризик як наслідок невизначеності середовища, в якому функціонує компанія, не поділяючи ці два поняття.

Вперше співвідношення термінів «ризик» та «невизначеність», розглянуто в роботах Ф. Найта [1], який розуміє під ризиком оцінену будь-яким способом ймовірність, а під невизначеністю - таку ситуацію, яка унеможливило зробити обчислення, розрахувати чисельну

ймовірність, хоч би навіть суб'єктивну. Також у його роботах підкреслено можливість вимірювання ризику. Так, тільки у разі ризику «розподіл результатів у групі відомий» [1], тоді як у випадку з невизначеністю спрогнозувати результат буде неможливо.

Наступним кроком у розвитку теорії ризику є теорія стратегічних ігор, вперше представлена у статті Джона фон Неймана, а потім у праці, виданій у співавторстві з О. Моргенштерном [1]. Відмінність цієї теорії полягала в тому, що якщо раніше підприємець розглядався ізольовано, то теорія стратегічних ігор бере до уваги його оточення, де кожен намагається максимізувати свої вигоди одночасно, знаючи про цілі, вигоди та можливі дії інших. Якщо попередні теорії розглядали ризик як даність, то їй приділяли недостатню увагу її походженню, то теорія ігор продемонструвала наміри інших як джерело ризику.

Наступним етапом стала поява роботи американського економіста Г. Марковіца «Формування портфеля» [2], де запропонував показник дисперсії, застосований у процесі оцінки ризику, тим самим замінюючи прийняття рішень, вироблене інтуїтивної основі, статистичними розрахунками, і навіть розробив алгоритм формування ефективного інвестиційного портфеля.

Як впливає з проведеного аналізу, зміст такого поняття як «ризик», зазнав великих змін, кожна з наукових шкіл вносила свій внесок у його розуміння. Однак, розглядаючи еволюцію цього поняття, можна виділити основні його складові, такі як результат ризикової діяльності та вимір ризику. Результат діяльності: якщо класична школа пов'язувала ризик лише з можливими втратами, то починаючи з представників неокласичної школи результат ризикової діяльності розглядається як позитивне відхилення прибутку. Вимірювання ризику: представники класичної та неокласичної шкіл вважали ризик невід'ємним елементом економічної діяльності.

Співвідношення понять ризик та невизначеність – можливість вимірювання ризику та відхилення реального прибутку від запланованого зажадало поділу понять ризик та невизначеність. Так, є два потенційні джерела невизначеності:

- невизначеність у зв'язку з неповним знанням про фактори, що впливають на поведінку економічних суб'єктів;
- невизначеність, як наслідок внутрішньої непередбачуваності у поведінці економічних суб'єктів, які визначають свої рішення з урахуванням потенційного значення випадкових впливів.

Відповідно до цього підходу невизначеність характеризується відсутністю достатніх знань про умови.

Також деякі науковці пов'язують невизначеність із суб'єктивним сприйняттям ризику, коли рішення приймається на основі наявної у суб'єкта інформації, яка може бути неповною.

Ризик має об'єктивну природу і існує незалежно від того, чи усвідомлюють учасники економічної діяльності його наявність, чи враховують його під час ведення бізнесу. У той самий час ризик пов'язаний з вибором певних альтернатив, розрахунків ймовірностей результату, у яких проявляється його суб'єктивна природа та залежність від учасників економічних процесів.

Поділ понять ризику та невизначеності також спричинив необхідність конкретизації джерел ризику.

Невизначеність є невід'ємною складовою оточення економічного суб'єкта. П. Хейне [2] зазначає, що прибуток «виникає через невизначеність, за відсутності якої все, що стосується отримання прибутку, було б широко відомо, всі можливості її отримання були б повністю використані, і, отже, скрізь дорівнювали б нулю». Науковцем зазначається, що обов'язковою умовою ризикової ситуації є наявність невизначеності. Так, невизначеність є неодмінним елементом ситуації ризику.

На основі проведеного аналізу можна виділити такі аспекти поняття «ризик»:

- результат ризикової ситуації може бути як позитивним, так і негативним для економічного суб'єкта;
- ризик містить елемент випадковості та ймовірність будь-якого результату (кількісний захід ризику);
- неодмінною умовою існування ризику є невизначеність;
- джерелом ризику може бути як зовнішнє, так і внутрішнє середовище економічного суб'єкта.

Таким чином, ризик можна визначити, як кількісно вимірювану можливість відхилення запланованого доходу економічного суб'єкта від фактично отриманого.

Інформаційні джерела

1. Бортнікова Є.В. Історія походження та сутність понять «ризик», «ризик-менеджмент» та «операційні ризики». Ефективна економіка. 2012. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1336>

2. Вараксіна О.В., Кругова А.О. Сутність підприємницького ризику в господарській діяльності підприємства. Економіка та суспільство. 2021. № 4. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/217/208>